

آموزش و تربیت کودک در فقه اسلامی

نام و نام خانوادگی مولف اول^۱، عبدالحسین بابایی چقا سلمانی نام و نام خانوادگی مولف دوم^۲، جلال حسین طلایی
^۱ کارشناس ارشد فقه و حقوق ، آموزگار دوره ابتدایی شهرستان نورآباد لرستان
^۲ کارشناس ارشد فقه و حقوق ، آموزگار دوره ابتدایی شهرستان نورآباد لرستان

چکیده:

از میان مسائل مهم در اجتماع که بر روابط خانواده حاکم و سبب استحکام بنیان‌های خانواده می‌شود مسئله تربیت کودکان است. لازمه پرورش کودک، مراعات نکته‌های بسیار ظریف، حساس و لطیف است. زیرا عدم توجه به اقتضائات رفتار با کودکان، سبب ظهور و بروز پیامدهای ناگوار در روند تربیت آنها خواهد شد. در این میان یکی از موضوعاتی که طرح آن مهم می‌نماید، نگاه فقهی به تربیت کودک است، رویکردی که در آن بررسی بایدها و نبایدهای فقهی مربوط به سازکارهای تعامل مریبان و متریان مد نظر است. از این رو، در این مقاله بر اساس روش استنادی و تحلیلی با تأکید بر روش استنباط فقهی، برخی از مهم‌ترین مسائل فقهی تربیت کودک کشف و استخراج شده است. برخی احکام و نتایج فقهی مربوط به تربیت کودک، را گزینش همسر صالح، تغذیه سالم، غذای حلال، رعایت مستحباتی مانند غسل کودک، گفتن اذان و اقامه، تحنک کام کودک با تربت امام حسین (ع) عقیقه کردن، انتخاب نام خوب، جدایی بستر کودکان از یکدیگر، حفظ طهارت و اقامه نماز کودک، تربیت جنسی، تکریم کودک، رعایت عدالت بین کودکان، وفای به عهد نسبت به کودک، محبت و مهرورزی محتوای اصلی مقاله را تشکیل می‌دهند.

واژگان کلیدی: آموزش ، تربیت ، کودک ، فقه اسلامی

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

مقدمه:

فرزند شایسته، خواسته طبیعی و فطری همه انسان هاست. همه آرزو دارند فرزندان سالم و صالح داشته باشند؛ فرزندان که روشنی بخش دیده و شادی بخش جان آن ها باشد. پرورش فرزندان شایسته، دارای شرایط ویژه ای است؛ از جمله اینکه والدین رابطه خود را با خداوند اصلاح کنند، باورهای دینی صحیح داشته باشند و عوامل زمینه ساز تربیت کودک را رعایت نمایند؛ مثل انتخاب همسری با ایمان و خوش اخلاق، با اهمیت دانستن دوران بارداری و... دوران کودکی، حساس ترین دوران زندگی شخص است. توجه والدین به این دوران، آینده کودک را تضمین می کند. اسلام دینی جامع و کامل است که در هر زمینه ای دستورالعمل های کاملی دارد؛ از جمله در زمینه تربیت فرزند نیز نیازهای تربیتی کودک را در هر مقطعی به خوبی بیان کرده و راهکارهای خوبی را ارائه داده است. تربیت از ماده «رَبَّوْا» و به معنای افزودن و رشد و نمو کردن یا از ماده «رَبَّ» به معنای صاحب، خالق، مالک و مصلح است. در اصطلاح «تربیت عبارت است از هرگونه فعالیت که معلمان، والدین یا هر شخص دیگری به منظور اثرگذاری بر شناخت، نگرش، اخلاق و رفتار یک فرد دیگر، بر اساس اهداف از پیش معین شده انجام می دهد». البته اهداف و محتوای تربیت نسبت به هر فرد یا گروهی متفاوت است. هم چنین طبق این تعریف، محیط های آموزشی شامل خانه، مدرسه و حتی کوچه و خیابان می شود خانواده، گروه کوچکی است که در حد فاصل بین فرد و جامعه قرار گرفته است. در اصطلاح تعالیم اسلامی، خانواده، مجموعه ای است از افراد با رابطه های سببی و نسبی. این افراد نسبت به هم متناسب با نوع نسبت و ارتباط، مسئولیت های اجتماعی، حقوقی، تربیتی، رفتاری، اقتصادی و دینی دارند. اولاد، جمع ولد و به معنی فرزند است. این کلمه به دو مفهوم عام و خاص به کار می رود: در معنای عام، شامل تمام کسانی است که از نسل شخص به وجود آمده اند، خواه با واسطه یا بی واسطه. در این معنا، نواده های شخص نیز هر اندازه پایین برود، در زمره اولاد است؛ اما در معنای خاص، به کسانی گفته می شود که بی واسطه از نسل شخص به وجود آمده اند

باورهای دینی و اعتقادی والدین در تحکیم خانواده و تربیت فرزند نقش مهمی دارد. بیگانگی و بی توجهی آن ها به اعتقادات و باورهای مذهبی، باعث مشکلات جدی در زندگی خواهد شد؛ چنان که خداوند می فرماید: ((وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا))؛ «هر کس از یاد و ذکر من روی گردان شود، در زندگی سختی قرار خواهد گرفت». ذکر و یاد خداوند، از باور و اعتقاد درونی به خالق هستی و ایمان به توحید بر می

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

خیزد. زندگی سخت و ناگوار، ترس و اضطراب و استرس های روزافزون، می تواند حاصل این روی گردانی باشد. در حقیقت روی گردانی از باورهای دینی و اعتقادی، آرامش و لذت را از زندگی می ستاند و موجب حیرت و سرگردانی و احساس پوچی می شود، تا آن جا که شخص با وجود امکانات مادی و رفاهی عالی، زندگی آرام و مطمئن ندارد.

آنچه در این نوشتار خواهد آمد، نگاهی بسیار کوتاه به دیدگاه های سنت اسلامی در زمینه تعلیم و تربیت است. امید است که قدمی در نشان دادن خلأ موجود و ایجاد انگیزه ای برای تحقیق در این زمینه برداشته باشیم.

فطرت کودکان:

از جمله مهم ترین نکاتی که در خصوص آموزش دینی کودکان در روایات آمده است، مسئله فطری بودن توجه به دین و خداست. رسول اکرم (ص) فرمود: «هر نوزادی با فطرت خدایی به دنیا می آید و پرورش می یابد، مگر این که پدر و مادر، او را به سوی یهودی گری یا مسیحی گری بکشانند.» (بحارالانوار ج ۳ ص ۲۸۱) و نیز آمده است که موسی به خدا عرض کرد: «پروردگارا؛ کدامیک از اعمال، نزد تو برتر است؟ خطاب رسید: محبت به کودکان؛ چرا که من فطرت آنها را بر پایه اعتماد به یگانگی خود قرار دادم.» (آیین تربیت ص ۳۸۱) تمام این احادیث نشان می دهد که باید پدر و مادر، محیطی مناسب برای کودک فراهم آورند تا حقایق یا عقایدی که ریشه های آن در نهاد و فطرت کودک نهفته است، به منصفه ظهور برسد.

از جمله مهم ترین نکاتی که در خصوص آموزش دینی کودکان در روایات آمده است، مسئله فطری بودن توجه به دین و خداست. باید پدر و مادر، محیطی مناسب برای کودک فراهم آورند تا حقایق یا عقایدی که ریشه های آن در نهاد و فطرت کودک نهفته است، به منصفه ظهور برسد.

کنجکاو و چراجویی:

کودک از دنیای بسته، پا به دنیای وسیع می گذارد، بنابراین می خواهد از اسرار آنها سر در آورد. به این علت، گزینه اوست که از منشأ پدیده ها بپرسد. از روابط علت و معلولی آن سوال کند. این زمینه مناسبی برای کودک است که والدین؛ فرصت را غنیمت شمارند و واقعیت ها را برای او توضیح دهند.

رغبت ها:

انسان به طور کلی موجودی است اجتماعی و خواهان زیستن در اجتماع از این رو اگر بخواهد با آنها بجوشد و در پس آنها عرض وجود کند، باید تقلید کند. این زمینه ای مناسب برای آموزش جنبه های مذهبی است.

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

کودک می‌خواهد رفتار افراد بزرگ‌تر را تقلید کند؛ پس در حضور او نمازتان را بخوانید و یا او را همراه خود به مسجد ببرید. کودک رغبت دارد خود را در جای بزرگ‌ترها قالب بزند، پس زمینه ارتباط او را با بزرگ‌ترها فراهم کنید تا آداب زندگی، معاشرتی، اخلاقی و در کل آداب و رسوم مذهبی را از این طریق بیاموزد.

ارائه الگوهای مثبت:

در این روش از داستان انبیا و ائمه به خصوص دوران طفولیت امام حسن (ع) و امام حسین (ع) استفاده می‌شود.

حس غرور و خودپسندی:

امری است که بدون شک در بین تمام انسان‌ها وجود دارد، اما می‌توان از حس غرور مثبت کودک استفاده کرد، مثلاً به او گفت که من مطمئنم که تو می‌توانی نماز بخوانی.

مراحل پرورش مذهبی کودک:

رسول خدا (ص) فرموده‌اند: «فرزندان خود را به سه خصلت تربیت کنید: محبت پیامبرتان و محبت خاندان او و قرائت قرآن». شک نیست که هر سنی مقتضایی برای خودش دارد و باید طبق آن برنامه‌ریزی کرد. در کتب روایتی، دوره ۲۱ ساله تعیین شده است که به ۳ دوره ۷ ساله تقسیم می‌شود و هر کدام به دوره جزئی‌تری قابل تقسیم است.

۷ سال اول: دوره تکوین است

پرورش مذهبی، در حقیقت از همان روز تولد با گفتن اقامه و اذان در دو گوش کودک آغاز می‌شود و به تدریج این آموزش‌ها تا ۳ سالگی تکامل می‌یابد. مرحله رشد دیگری از ۵ سالگی آغاز می‌شود که در این مرحله باید متوجه تفاوت کودکان در امر رشد و نمو باشیم.

تحقیقات روان‌شناسی، تفاوت‌های کودکان را از نظر میزان و ظرفیت یادگیری و نیز رشد و نمو عقلی آن‌ها، مدنظر قرار داده است. اصول تربیتی اسلام، از همان ابتدا توجه و نظر خود را به وجود تفاوت‌های رشدی در ۵ سالگی با مطرح کردن سوال زیر جلب کرده است. الیهما یمینک من شمالک؟ راستت از چپت کدام است؟ اگر کودک بتواند به این سوال پاسخ بدهد، مرحله رشد قبلی خود را پشت سر گذاشته است. امام صادق (ع) سفارش کرده‌اند که در ۵ سالگی، به کودک، سجده آموزش داده شود. همچنین امام می‌فرمایند: «کودک خود را تا ۶ سالگی فرصت دهید، سپس او را در فراگیری کتاب به مدت شش سال تربیت کنید. (وسائل باب ۸۲ حدیث ۲) شارع اسلام در زمینه‌های دیگر تشریحی نیز به تفاوت بین کودکان توجه دارد، مانند حدیثی که درباره اقامه نماز میت برای کودک متوفای ۵ ساله وارد شده است. از حضرت صادق (ع) سوال شد: اگر کودک ۵

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

ساله‌ای بمیرد، باید نماز میت بر او خواند؟ حضرت فرمود: اگر نماز را فهمید و درک می‌کرد، بر او نماز خوانده شود. (وسائل باب ۱۳ حدیث ۴)

کودک می‌خواهد رفتار افراد بزرگ‌تر را تقلید کند؛ پس در حضور او نمازتان را بخوانید و یا او را همراه خود به مسجد ببرید. کودک رغبت دارد خود را در جای بزرگ‌ترها قالب بزند، پس زمینه ارتباط او را با بزرگ‌ترها فراهم کنید تا آداب زندگی، معاشرتی، اخلاقی و در کل آداب و رسوم مذهبی را از این طریق بیاموزد.

۷ سال دوم، دوره پرورش دینی است

در این دوره است که کودک از حکم وضعی به حکم تکلیفی باید عمل کند. علاوه بر آموزش اعمال واجب اعم از روزه و نماز در ۷ سالگی، امام صادق (ع) در زمینه تعلیم احادیث اسلامی می‌فرماید: «احادیث اسلامی را به فرزندان خود هر چه زودتر بیاموزید، قبل از آن که مخالفان بر شما سبقت گیرند». (کافی ج ۶ ص ۷۶) امام صادق (ع) درباره روزه گرفتن کودکان نیز می‌فرماید: «ما به کودکان خود در ۷ سالگی می‌آموزیم که هر قدر طاقت دارند، نصف روز باشد، یا بیشتر و یا کمتر، روزه بگیرند و هرگاه گرسنگی و تشنگی بر آنان غلبه کرد، افطار کنند، تا این که به روزه گرفتن عادت کنند و آن را تحمل نمایند. پس شما از کودکان خود بخواهید که در ۹ سالگی، هر قدر که طاقت روزه دارند، روزه بگیرند و هرگاه که تشنگی بر آنان غلبه کرد، افطار کنند». (فروع کافی ج ۲، ص ۱۲۴) ایمان واقعی به مذهب، از حدود ۱۲ سالگی در کودک پیدا می‌شود و در این سن تا حدود قابل توجهی می‌توان معنای اصیل مذهب را به او منتقل کرد. ضمناً مبانی اخلاقی و تربیتی، آداب معاشرت و رسوم و سنن، در همین دوره باید به کودک آموزش داده شود. پایان این دوره، همزمان با دوره نوجوانی است و کودک با تجاربی که در زمینه‌های مختلف به دست آورده، به فردی مستقل و صاحب نظر تبدیل می‌شود.

۷ سال سوم، دوره تمرین و عمل است

در این دوره نیز که خود به ۳ مرحله پایان نوجوانی، دوران بلوغ و دوره جوانی تقسیم می‌شود، بیشتر توجه والدین باید به دوران بلوغ باشد که دوره رشد احساسات و نوعی تولد مجدد است و دوره‌ای است که نیاز آنان به راهنمایی، به اوج خود می‌رسد. ایمان به مذهب از ۱۶ سالگی اوج می‌گیرد و در صورتی که به الگوی کاذبی برخورد کردند، در جنبه مذهب، خطراتی برایشان وجود خواهد داشت.

باورها و اعتقادات دینی نموده‌های مختلفی دارد، که در طول یکدیگرند. این نمودها عبارت است از:

اعتقاد به خداوند

اولین همایش ملی علوم انسان در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

سلامت بخش ترین جنبه دین، توانایی آن در فروکاستن از نگرانی ها و تشویش ها از طریق اعطای این اندیشه است که در سایه قدرت خداوند، می توان بر مشکلات فائق آمد؛ قدرتی که برترین قدرت هاست. این باور، همان اعتقاد به خدای یگانه است که مهم ترین باور دینی شمرده می شود. فردی که خدا را ناظر و همراه خود می بیند، می کوشد در برخورد با اعضای خانواده و انجام وظایف خانوادگی، رضایت او را جلب نماید. توجه به عدالت خداوند و اینکه هیچ گونه ظلمی را روا نمی دارد و حق هیچ موجودی را ضایع نمی کند، زمینه ای برای مهار رفتار اعضای خانواده است. عطف و رحمت اعضای خانواده نسبت به یکدیگر که شعبه ای از تجلی رحمت خداوند است، زمینه پیشگیری و حل بسیاری از مشکلات است. نداشتن توکل، باعث سستی اراده، ترس، غم و اضطراب می شود؛ هم چنان که امام علی(ع) فرموده است: «من توکل لم یهتم؛ هر کس توکل کند، اندوهگین نمی شود نکته مهم در خانواده، توصیه متقابل افراد به توکل است؛ این نکته برای زنان اهمیت بیشتری دارد و مثبت تر ارزیابی شده است؛ زیرا مسئولیت اصلی تربیت، بیشتر بر عهده زنان است. هم چنین تقویت روحیه اعضای خانواده و هدایت به سوی خوبی ها، بیشتر بر عهده مادران است. فرد باید باور داشته باشد که همه روی دادهای جهان منوط به اذن خداوند و توانایی اوست که به اسباب و علل افاضه می کند. ضمن اینکه خداوند نه تنها نسبت به مصالح انسان ها آگاه تر است؛ بلکه خیرخواه تر و سعادت طلب تر از خود آن ها نسبت به خودشان است. رضایت مندی نسبت به رضای الهی، موجب می شود اعضای خانواده مشکلات را مثبت و تکامل بخش تلقی، و اختلافات ناشی از این حوادث را آسان تر حل کنند. هر اندازه نگرش دینی افراد قوی تر باشد، رضایتمندی آنان از زندگی افزایش می یابد؛ یعنی هر اندازه اعتقاد به خداوند و دستورات او محکم تر باشد، زندگی فرد از ثبات بیشتری برخوردار بوده و آرامش بیشتری در خانواده حاکم خواهد بود. در خانواده ای که والدین، در عمل معتقد به خداوند باشند، فرزندان نیز معتقد پرورش می یابند.

اعتقاد به رسالت و امامت

دومین باور دینی که رکن دین داری به شمار می رود، اعتقاد به رسالت انبیای الهی است. نقش باور به اصل نبوت و امامت از دو جنبه دارای اهمیت است:

شناخت تعالیم دین، پس از کلام خداوند، به وسیله سخنان پیامبر(ص) و جانشینان وی است؛ به گونه ای که استفاده صحیح از کلام خداوند، مبتنی بر شناخت و درک سخنان اولیای دین است.

اولیای دین بهترین الگو برای زندگی افراد هستند. از آن جا که افراد برای یادگیری شیوه رفتار و برخورد مناسب در خانواده، به نمونه های عینی رفتاری در همه ابعاد زندگی نیازمند هستند، خواه ناخواه به سوی چنین الگوهای کشیده می شوند؛ از این رو ارائه نمونه های مناسب، برای کارایی بهتر افراد و خانواده ها و رویارویی با مسائل

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

زندگی، سودمند خواهد بود؛ چنان که خداوند می فرماید: ((لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا))؛ «مسلماً برای شما در زندگی رسول خدا سرمشق نیکویی بود، برای آن ها که به رحمت خدا و روز رستاخیز امید دارند و خدا را بسیار یاد می کنند» والدینی بهترین منبع تربیتی را دارند، که خود به آن معتقد باشند و از دستورات آن بزرگواران پیروی کنند.

اعتقاد به زندگی پس از مرگ

یاد مرگ، نه تنها ناامید کننده نیست؛ بلکه یکی از عوامل مؤثر در کاهش اضطراب ها و نگرانی هاست. یاد مرگ، انسان را نسبت به دنیا بی رغبت می کند و این امر، موجب حفظ تعادل در زندگی می شود. انسان متعادل، نه در روزهای خوش زندگی، به عیش و مستی می پردازد و نه در روزهای ناخوش زندگی، به جزع و بی تابی خانواده ای که به اعتقادات مقید نیست، به علت بی توجهی به اهداف متعالی، به کارکردهای محدود زندگی خانوادگی اکتفا می کند، با اندک سختی، دچار تزلزل می شود و حتی ممکن است سرانجامشان به جدایی و انحلال کشیده شود. اعتقاد به زندگی پس از مرگ، خانواده را متوجه اهداف پایداری می کند که موجب پیوند بیشتر اعضای خانواده می شود؛ از این رو، خانواده های برخوردار از این باور با وجود مشکلات شدید، سال های طولانی از یکدیگر حمایت عاطفی کرده و احساسی رضایت بخشی از زندگی دارند.

عوامل زمینه ساز در تربیت

آن چه از روایات به دست می آید، این است که تربیت کودک پیش از ورود به این جهان شروع می شود. بنابراین سه مرحله را برای تربیت می توان در نظر گرفت.

- دوران پیش از تولد؛

- آغاز تولد؛

- دوران کودکی.

دوران پیش از تولد

دوران پیش از تولد کودک، محدد به سال و ماه نسبت بلکه برنامه ریزی برای آن به قبل از ازدواج باز می گردد.

انتخاب همسر

کودک، حساس ترین زمان رشد و تربیت خود را در خانواده می گذراند و زن و شوهر از ارکان خانواده به شمار می روند. از این رو اگر همسران از نظر جسمی، سالم و از نظر روحی و معنوی، صالح و تربیت یافته باشند، به جرئت می توان گفت بخش مهمی از تربیت فرزند، سامان یافته و تضمین شده است. اولین پایه خوش بختی

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

انسان، انتخاب همسر مناسب، طبق موازین اسلامی است، تا فرزندی صالح و مفید به حال خود، والدین و اجتماع، با بدنی سالم و عقلی سلیم و ایمانی استوار، به وجود آید. از نظر اسلام، اهمیت انتخاب زن بیش از اهمیت انتخاب شوهر است و نقش تربیتی زن - چه از نظر محیطی و چه وراثتی - بیشتر از مرد است در روایات نقش مادران در ابعاد گوناگونی مطرح شده است؛ از جمله:

وراثت: در روایات آمده است زنان شبیه برادر و خواهر خود فرزند می آورند

تغذیه: روایات بیانگر آن است که شیر مادر، غذای منحصر به فرد نوزاد است و تأثیری بسیاری در فرزند دارد؛ آن گونه که ممکن است طبع وی را تغییر دهد. بنابراین توصیه شده فرزندان را برای شیر خوردن به زن احمق یا دیوانه یا روسپی یا شراب خوار نسپارید به دنیا آوردن فرزندان و تربیت نمودن آن ها، هنر مخصوص و راز آفرینش زن است؛ از این روست که زن مظهر خلاقیت الله می شود و مورد کرامت پروردگار واقع می گردد. بهترین فرزند از نسل بشر در رحم مادر تکوین یافته است و بدترین آن ها نیز عرق و سجایای خود را از رحم مادر به این دنیا آورده است؛ از همین روست که قرآن هشدار می دهد که: ((وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ أَهْمِيَّتَ رَحْمٍ وَ زَنْدَگِی رَحْمِی رَا بَیْدَ اَز اَیْن اَیْه دَرِیَافَت کَه مَحَل اَفْرِیْنِش وَ اَفْرِیْنِنْدَه رَا قَرِیْن قَرَار دَادَه وَ پَرَوَی اَز هَر دُو رَا وَاجِب نَمُودَه اَسْت

محافظت و رسیدگی: مادران، رهبر فرزندان هستند. نقش مادری تا آن جاست که علی رغم خلقت انسان بر فطرت الهی، مادر می تواند او را مخالف با این فطرت پیروانند توانایی زنان در تربیت افراد تا آن جاست که امام صادق (ع) می فرماید: «وَتَجِبُ لِلْوَالِدِ عَلَى وَالِدِهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ اخْتِيَارُهُ لَوَالِدَتِهِ»؛ بر پدران، سه چیز نسبت به فرزندان واجب است (یکی از آن ها این است که) پدر اختیار فرزندان را به مادر دهد»

پیامبر اکرم (ص) نیز فرموده است: «إِذَا حَمَلَتِ الْمَرْأَةُ كَانَتْ بِمَنْزِلَةِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْمُجَاهِدِ بِنَفْسِهِ وَ مَالِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَإِذَا وَضَعَتْ كَانَتْ لَهَا مِنَ الْأَجْرِ مَا لَا تَدْرِي مَا هُوَ لِعَظْمِهِ، فَإِذَا أَرْضَعَتْ كَانَتْ لَهَا بِكُلِّ مَصَّةٍ كَعَدْلِ عِتْقِ مُحْرَّرٍ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ، فَإِذَا فَرَعَتْ مِنْ رَضَاعِهِ ضَرَبَ مَلَكٌ عَلَى جَنْبِهَا [جَنبِهَا] وَ قَالَ إِسْتَأْنَفِي الْعَمَلَ، فَقَدْ عُفِرَ لَكَ؛ هر گاه زن باردار شود، همانند روزه دار و نماز گزار و مجاهدی است که با جان و مالش در راه خدا می جنگد و هر گاه زایمان کند، بزرگی پاداش وی را هیچ کس نمی داند و هر گاه شیر می دهد، هر مرتبه مکیدن کودک برابر است با آزاد ساختن برده ای از فرزندان اسماعیل و هر گاه از شیردهی فارغ می شود، فرشته بزرگواری به پهلویش می زند و می گوید: خدا تو را آمرزیده است، کارت را از نو آغاز کن

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

آداب مباشرت

روایات بسیاری درباره آداب مباشرت و تأثیر آن در روح و جسم فرزند وجود دارد حالات روحی و معنوی انسان و حتی نوع غذای او، به قدری در آسان سازی امر تربیت فرزند مؤثر است که پیامبر(ص) قبل از پیدایی تنها یادگار خود، به امر پروردگار، چهل روز خلوت گزید و به روزه و عبادت پرداخت. سپس از غذاهای بهشتی که جبرئیل برای او آورد، تناول کرد و نتیجه آن فرزندش شد که یازده امام معصوم(ع) از نسل او پدید آمدند.

دوران بارداری

از نظر اسلام، چگونگی بارداری و تغذیه و استراحت زنان، در شکل گرفتن شخصیت و سیمای نوزادان تأثیر دارد. همین موضوع به ظاهر کم اهمیت، می تواند نقش بسیار مهم و حیاتی را در تکوین و تربیت فرزندان ایفا کند. شنیدن آیات قرآن، دیدن آسمان و مناظر لذت بخش، در روح و روان کودک اثر مثبت دارد؛ همان گونه که دیدن صحنه های خشن و شنیدن گفتارهای نامناسب اثر نامطلوب دارند.

آغاز تولد

برخی روایات، بیانگر آدابی است که باید از آغاز تولد فرزند تا روز هفتم به آن ها عمل شود. عمل به این آداب، زمینه های مساعد تربیت را در فرزند به وجود می آورد؛ اگرچه ممکن است نقش برخی از این آداب در تربیت فرزند برای ما نهان باشد یا تأثیر کمتری در تربیت داشته باشد

بزرگداشت تولد: نوزاد، نعمت بزرگی برای خانواده است و جشن تولد، در حقیقت، جشن شکرگذاری از این نعمت بزرگ الهی است. امام صادق(ع) فرموده است: «أَكْبَرُ مَا يَكُونُ الْإِنْسَانُ يَوْمَ يُولَدُ وَ أَصْغَرُ مَا يَكُونُ يَوْمَ يَمُوتُ؛ بزرگ ترین روز انسان، روزی است که زاده می شود و کوچک ترین روز او، روزی است که می میرد غسل دادن: در سخنی از امام صادق(ع) آمده است: «غُسْلُ الْمَوْلُودِ وَاجِبٌ؛ غسل دادن نوزاد، لازم است.»

گفتن اذان و اقامه در گوش نوزاد: این سنت حکایت از نقش آفرینی نخستین صداها در طبیعت کودک و تأثیر آن در تربیت و سرنوشت او دارد.

برداشتن کام کودک: مقصود از این عمل، مالیدن مقداری تربت سیدالشهدا و آب فرات به کام نوزاد است. حکمت این کار، آن است که حق طلبی، عدالت خواهی و دوستی اهل بیت(ع) در آغاز زندگی، در جان کودک نفوذ کند

انتخاب نام نیکو: نام نیک می تواند از چند جهت در تربیت تأثیر داشته باشد؛ از جمله، تأثیر در رفتار با دیگران، تأثیر در شخصیت فرد از راه تلقین و همانندسازی و جلوگیری از آثار تخریبی نام های زشت. امام کاظم(ع)

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

فرموده است: «أَوَّلُ مَا يَبْرُ الرَّجُلُ وَكَدَّهُ أَنْ يَسْمِيَهُ بِاسْمِ حَسَنٍ فَلْيَحْسِنِ أَحَدَكُمْ اسْمَ وَكَدِهِ؛ نخستین نیکی انسان به فرزندش، این است که نام نیک بر او نهد. پس هر کدام از شما باید نام نیک بر فرزندش بگذارد تراشیدن سر نوزاد إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَمَرَ بِحَقِّ شَعْرِ الصَّبِيِّ الذِّي يُولَدُ بِهِ الْمَوْلُودُ عَنْ رَأْسِهِ يَوْمَ سَابِعِهِ؛ مستحب است که روز هفتم ولادت، موهای سر نوزاد، تراشیده شود و هم وزن آن، طلا یا نقره، صدقه داده شود. در استحباب این عمل، تفاوتی میان نوزاد دختر و پسر نیست.

عقیقه کردن: عقیقه، فدا و بهایی در برابر سلامت جان کودک است. عقیقه، مایه تقرب کودک به خدا و نیز توجه خدا به کودک و خواری شیطان و دوری او از انسان است. عقیقه، شکرانه نعمت خدا به انسان است. ختنه کردن: در سخنی از امام صادق(ع) آمده است: «اخْتِنُوا أَوْلَادَكُمْ لِسَبْعَةِ أَيَّامٍ فَإِنَّهُ أَطْهَرُ وَأَسْرَعُ لِنَبَاتِ اللَّحْمِ؛ روز هفتم، فرزندانان را ختنه کنید؛ چرا که مایه پاکیزگی بیشتر و رویش زودتر گوشت است

دوران کودکی

تربیت عادی و صحیح طفل، به مراتب ساده تر از تربیت مجدد اوست و در تربیت اولیه، هزینه مادی و معنوی کمتری نیاز است. پس رعایت رهنمودهای دینی، از دشواری و سختی تربیت می کاهد. در تعلیم و تربیت کودک چند موضوع مورد توجه اسلام است که اهمیت دادن به آن ها، تربیت را آسان تر و پربارتر خواهد کرد. این موضوعات عبارت اند از:

ایجاد باورهای دینی

مهم ترین اعتقادی که باید در وجود انسان نهادینه شود، اعتقاد به خداوند، دوستی پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) می باشد؛ چنان که پیامبر خدا(ص) فرموده است: «کسی که خردسالی را تربیت کند تا بگوید لا اله الا الله، خداوند از او حساب نمی کشد در سخن دیگری نیز فرموده است: «أَدَّبُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ: حُبِّ نَبِيِّكُمْ وَحُبِّ أَهْلِ بَيْتِهِ وَعَلَى قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ؛ فرزندانان را بر سه ویژگی تربیت کنید: دوستی پیامبران، دوستی اهل بیت او و خواندن قرآن

آموزش قرآن

آموزش قرآن، احکام و عقاید پیش از زمانی که فکر و ذهن کودک به امور دیگر مشغول شود و یا افکار اعتقادی دیگر به او برسد، باید صورت گیرد؛ زیرا ذهن خالی آنان، بهتر و راحت تر پذیرای حق خواهد بود و مانند حوض تمیزی است که تازه ساخته شده است و با آب تمیز پر می شود. اگرچه باید متناسب با سطح سنی کودک باشد. امام علی(ع) در نامه خود به امام حسن مجتبی(ع) چنین فرموده است: «وَأَنْ أَبْتَدِئَكَ بِتَعْلِيمِ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَتَأْوِيلِهِ وَشَرَائِعِ الْإِسْلَامِ وَأَحْكَامِهِ وَحَلَالِهِ وَحَرَامِهِ لَا أَجَاوِزُ ذَلِكَ بِكَ إِلَى غَيْرِهِ؛ و اینکه نخست

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبائی

hcwconf.ir

تو را کتاب خدا بیاموزم، و تأویل آن را به تو تعلیم دهم و شریعت اسلام و احکام آن را از حلال و حرام بر تو آشکار سازم و به دیگر چیز نپردازم

آموزش آداب

آموزش آداب در اسلام به صورت کلاس درس نیست؛ بلکه هرگاه کودک به سنی می رسد که به دانستن آن نیاز پیدا می کرد، آن را به او آموزش می دادند؛ از جمله می توان به آداب معاشرت، غذا خوردن، خوابیدن، پاکیزگی و نظافت، لباس پوشیدن و... اشاره کرد.

آموزش از طریق قصه

بدون شک داستان ها نقش سازنده ای در تربیت و شکل گیری شخصیت انسان ایفا می کنند؛ به طوری که در کتب مقدس انجیل و قرآن، یکی از روی کردهای مهم برای آموزش شیوه های درست زندگی و کشف حقایق، از استعاره ها و حکایات ها و قصه های اقوام و مردمان مختلف استفاده شده است.

خداوند متعال جهت تکامل و تعالی بشر در ابعاد مختلف، از این قالب هنری به بهترین وجه ممکن استفاده نموده و بهترین و شیواترین و جذاب ترین قصه ها را در نسخه جاوید خویش در اوج فصاحت و بلاغت سروده است و با ارائه اسوه های حسنه، والاترین مضامین و مفاهیم تربیتی را در تمامی زمینه های اعتقادی، اخلاقی و عبادی در آن تبیین نموده است.

والدین برای پرورش معنوی، اخلاقی و رفتاری فرزندان خود می توانند از قصه ها و داستان های تربیتی قرآن، در جهت تربیت همه جانبه اعتقادی، عبادی، اخلاقی، اجتماعی و... بهره مند شوند. کودکان با قدرت تخیل فوق العاده ای که دارند، می توانند خود را به جای شخصیت اصلی قصه گذاشته و از آن تقلید کنند؛ از این رو داستان واقعی اولیاء و انبیای الهی می تواند ابزار تربیتی خوبی در جهت افزایش آگاهی و مهارت های فرزندان باشد.

مسئولیت پدر و مادر در تربیت کودک از نگاه اسلام

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى

خانواده خود را به نماز فرمان ده؛ و بر انجام آن شکیا باش! از تو روزی نمی خواهیم؛ (بلکه) ما به تو روزی می دهیم؛ و عاقبت نیک برای تقواست! (طه، ۱۳۲)

ارزش و جایگاه فرزند در اسلام

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

از نظر اسلام، فرزندان از ارکان مهم خانواده محسوب می شوند. در کلمات و سیره ائمه (ع) نگرش مثبتی به فرزند وجود دارد و در روایات از فرزند با تعابیری گوناگون یاد شده است:

روشنایی چشم و ریحانه قلب:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): اطْلُبُوا الْوَلَدَ وَ التَّمَسُّوهُ فَإِنَّهُ قُرَّةُ الْعَيْنِ وَ رِيحَانَةُ الْقَلْبِ

پیامبر (ص) فرمودند: طلب فرزند کنید، و پافشاری نمایید، بدرستی که فرزند روشنایی چشم و ریحانه قلب است (مجلسی، ۱۳۶۵، ج ۱۰۱، ص ۸۴).

گلی از جانب خدا:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) الْوَلَدُ الصَّالِحُ رِيحَانَةٌ مِنَ اللَّهِ قَسَمَهَا بَيْنَ عِبَادِهِ

پیامبر (ص) فرمودند: فرزند صالح گلی است از جانب خدا که به بندگانش داده می شود (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۶، ص ۳).

موجب جلب برکت و رحمت از آسمان، ثواب برای پدر:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): مَا مِنْ بَيْتٍ فِيهِ الْبَنَاتُ إِلَّا نَزَلَتْ كُلَّ يَوْمٍ عَلَيْهِ اثْنَا عَشْرَةَ بَرَكَةً وَ رَحْمَةٌ مِنَ السَّمَاءِ وَ لَا يَنْقَطِعُ زِيَارَةُ الْمَلَائِكَةِ مِنْ ذَلِكَ الْبَيْتِ يَكْتُبُونَ لِأَبِيهِمْ كُلَّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ عِبَادَةَ سَنَةٍ

هیچ خانه ای در آن دختران نیست مگر آن که هر روز دوازده برکت و رحمت از آسمان بر آن نازل می شود، و دایم مورد زیارت ملائکه قرار دارد، برای پدرشان هر روز و شب ثواب یک سال عبادت می نویسند (محدث نوری، ۱۴۰۸.ق، ج ۱۵، ص ۱۱۶).

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ أَوْلَادَ الْمُسْلِمِينَ مَوْسُومُونَ عِنْدَ اللَّهِ شَافِعٌ وَ مُشَفَّعٌ فَإِذَا بَلَغُوا اثْنَيْ عَشْرَةَ سَنَةً كُتِبَتْ لَهُمُ الْحَسَنَاتُ فَإِذَا بَلَغُوا الْحُلُمَ كُتِبَتْ عَلَيْهِمُ السَّيِّئَاتُ

امام صادق (ع) فرمودند: فرزندان مسلمین در نزد خدا شافع و مشفع نامیده می شود، پس وقتی دوازده ساله میشوند برای آنها حسنات نوشته می شود، پس وقتی بالغ می شوند، سیئات آنها نوشته می شود (محدث نوری، ۱۴۰۸.ق، ج ۱۴، ص ۱۶۹).

موجب افتخار پیامبر (ص) در قیامت می شود:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): تَنَاكَحُوا تَكْتُرُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْيَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ كَوُّ بِالسَّقَطِ

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

پیامبر (ص) فرمودند: ازدواج کنید و فرزند دار شوید به درستی که من در روز قیامت به کثرت شما، حتی به کودکان سقط شده، مباحثات می کنم (مجلسی، ۱۴۰۴، ق. ج، ۱۰۰، ص ۲۲۱).

مسئولیت پدر و مادر

فرزند دار شدن یکی از اهداف مهم ازدواج می باشد، زن و مرد (والدین)، در تربیت این امانت الهی نقش اساسی و مهمی دارند. اگر خانواده را اولین کانون تربیتی بدانیم، بدون شک والدین اولین مربیان و معلمان این کانون مهم محسوب می شوند. والدین می توانند برای کودک خود نقش بهترین معلم والگورا به عهده داشته باشد. کودک از والدین خود خصوصیات اخلاقی، عقیدتی، شخصیتی و سایر گرایش ها و نگرش ها را می آموزد و در این زمینه از آنان تقلید می کند.

« پدر، یعنی کسی که بتواند مرزهای خانواده را ببندد و مظهر قدرت و اقتدار خانواده باشد. پدر، یعنی نمای بیرونی خانواده نه صرفاً یک مرد، او محیط دایره خانواده است. مادر، یعنی کسی که بتواند یک خانواده را یک پارچه کند. مادر منبع انگیزش خانواده است. همه اعضای خانواده نیروی خود را از مادر می گیرند. او محور و مرکز دایره خانواده است. مادر مظهر مهر، منبع محبت و عشق در خانواده است» (جان بزرگی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۳۱).

روایات زیادی نیز بر نقش والدین تأکید می ورزد و این نشان می دهد که مسئولیت والدین تنها تأمین غذا و لباس و بهداشت فرزندانش نیست، بلکه باید به همه ابعاد وجودی فرزندان در مراحل مختلف تحول اهتمام داشته باشند و مهم تر از همه، آنان را بر فطرت توحیدی و الهی، تربیت کنند.

والدین در قبال آماده نمودن وسایل مادی فرزند، مسئولیت دارند ولی مهمترین وظیفه آنها تربیت فرزند می باشد.

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا، خانواده خود را به نماز فرمان ده و بر انجام آن شکیا باش! (طه، ۱۳۲)

و یا در رساله حقوق امام سجاد (ع) فرمودند:

وَأَمَّا حَقُّ وَكَدِّكَ فَتَعَلَّمْ أَنَّهُ مِنْكَ وَ مُضَافٌ إِلَيْكَ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا بِخَيْرِهِ وَ شَرِّهِ وَ أَنْكَ مَسْئُولٌ عَمَّا وُلِّيَتْهُ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَ الدَّلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ وَ الْمَعُونَةَ لَهُ عَلَى طَاعَتِهِ

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

و اما حقّ فرزند تو این است که بدانی او از توست و در پسند و ناپسند دنیای زودگذر، دنباله روی توست و به درستی که تو در تربیت نیکو و راهنمایی به سوی پروردگارش و یاری رسانی او در فرمان پذیری از خداوند نسبت به خویشتن و حقّ فرزندت پرسیده خواهی شد (حرّانی، ۱۴۰۲ ه.ق، ترجمه غفاری، ص ۲۶۹).

در این بیان زیبای حضرت، پدر را مسؤول مستقیم هدایت و تربیت فرزند می داند. والدین با قبول و توجه به این نکته - مسؤولیت در قبال فرزند- موجب انگیزه در فراگیری مفاهیم تربیتی، پیرامون فرزندشان شده و در تربیت و رشد آنها به سوی پروردگارشان سعی و کوشش می کنند.

امام صادق (ع) کوشش زیاد در تربیت کودک را از حقوق اومی داند:

و تَجِبُ لِلْوَالِدِ عَلَى وَالِدِهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ اخْتِيَارُهُ لِوَالِدَتِهِ وَ تَحْسِينُ اسْمِهِ وَ الْمُبَالَغَةُ فِي تَأْدِيبِهِ

حق فرزند بر پدر سه چیز می باشد: برای اومادر و نام مناسب انتخاب کن و در تأدیب و تربیت او کوشش فراوان نمایند (مجلسی، ۱۴۰۴ ه.ق، ج ۷۵، ص ۲۳۵).

والدین همواره باید به مسؤولیت خود در قبال تربیت فرزندشان توجه کنند، قرآن در آیاتی، افراد مؤمن را به

این نکته توجه داده است، امام صادق (ع) در حدیث ذیل چگونگی این مسؤولیت را شرح می دهند:

قال ابو عبدالله (ع): أَنَّهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا قَالَ النَّاسُ كَيْفَ نَقِي أَنْفُسَنَا وَأَهْلِيْنَا قَالَ اْعْمَلُوا الْخَيْرَ وَ ذَكِّرُوا بِهِ أَهْلِيكُمْ وَ ادَّبُوهُمْ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ لِنَبِيِّهِ (ص) وَ أَمْرُ أَهْلِكَ بِالصَّلَاةِ وَ الصَّطْبِ عَلَيْهَا وَ قَالَ وَ اذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَ كَانَ رَسُولًا نَبِيًّا وَ كَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ كَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا

امام صادق (ع) فرمودند: وقتی آیه (یا ایها الذین آمنوا قوا انفسکم و اهلیکم ناراً) نازل شد، مردم از پیامبر (ص) پرسیدند، ما چگونه خود و خانوادهمان را از آتش حفظ نماییم؟ پیامبر پاسخ دادند: کارهای خوب و خیر انجام دهید و خانواده تان را هم به آنها تذکر دهید، آنها را بر طاعت دستورات خدا تربیت نماید سپس امام صادق (ع) فرمودند: خداوند به پیامبرش فرموده است: خانواده ات را به نماز امر کن و در این مطلب استقامت کن و هم چنین فرمودند در کتاب از اسماعیل یاد کن که او صادق و عد و رسول بودند و خانواده اش را به نماز و زکات امر می کرد و در نزد پروردگارش مورد رضایت بود (محدث نوری، ۱۴۰۸ ه.ق، ج ۱۲، ص ۲۰۱)

پیامبر (ص) والدین را مسؤول انحراف از فطرت الهی می داند:

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

قال النَّبِيُّ (ص): كُلُّ مَوْلُو دِ يَوْلُدُ عَلَى الْفِطْرَةِ حَتَّى يَكُونَ أَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ وَيُنَصِّرَانِهِ؛

پیامبر (ص) فرمودند: هر کودکی بر فطرت الهی به دنیا می آید، تا این که پدر و مادرش او را یهودی و نصرانی می گردانند. مجلسی، ج ۳، ص ۲۸۱.

عَنْ النَّبِيِّ ص قَالَ الرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَكُلُّ رَاعٍ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ عَلَى مَالِ زَوْجِهَا وَمَسْئُولَةٌ عَنْهُ «پیامبر (ص) فرمودند: مرد بر خانواده اش مسؤول است و هر مدیری بر زیر دستانش مسؤول است، وزن بر مال همسرش است و از آن پرسیده می شود (مستدرک الوسائل ج: ۱۴ ص: ۲۴۸)

مرد وزن هر کدام در تربیت کودک نقش دارند، منتها بر حسب ویژگی های خلقی هر کدام وظیفه ای به عهده دارد. در آیه سوره نساء مسؤولیت اصلی پدر را مدیریت و رهبری خانواده را بیشتر بیان مینماید، تهیه نفقه اعضای خانواده نیز به عهده پدر گذاشته شده است؛ در آیه سوره نساء، مادر دو وظیفه اصلی به دوش دارد، اولاً: با اطاعت و خضوع در قبال مدیر خانه (شوهر) ضمن نیروی بخشی به همسر، زمینه آرامش بخشی فضای خانواده را فراهم می کند تا در این فضا تمامی اعضای خانواده به رشد الهی خودشان نایل آیند.

عَنْ النَّبِيِّ (ص): الرَّجُلُ سَيِّدُ أَهْلِهِ وَالْمَرْأَةُ سَيِّدَةُ بَيْتِهَا؛ مرد سرور و رئیس خانواده اش است؛ وزن سرور و رئیس خانه اش است (بابازاده، ۱۳۶۸، ص، ۲۸۰).

پدر مسؤولیت برکل خانواده دارد، از این رو در باره خانواده اش مورد بازخواست الهی قرار خواهد گرفت. مادر از منظر تأثیر تربیتی بیش از پدر مؤثر می باشد.

اولین همایش ملی علوم انسان در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

نتیجه گیری

مقوله تربیت از ابتدایی ترین و اساسی ترین نیازهای زندگی بشری است و نه تنها تربیت لازمه جدایی ناپذیر زندگی که متن آن بوده و بلکه زندگی، از گهواره تا گورش جلوه ای از آن است. انسان تنها در پرتو تربیت صحیح است که به عنوان موجودی هدفمند و اندیشه ورز به اهداف و آرمانهای خود دست یازیده و قله رفیع سعادت مطلوب خویش را فتح می نماید؛ از این رهگذر برای انسان مسلمان تربیت اسلامی ضرورتی مضاعف دارد زیرا انسانی که گردنبد مروارید دانه دین و بندگی خالق متعال را بر گردن آویخته جز در پرتو تربیت صحیح اسلامی به مدال افتخار عبودیت و تسلیم نائل نمی آید، از سویی دیگر چنین انسان مسلمانی برای پیمودن راه سعادت و بندگی احتیاج به الگوهای مطمئن عملی دارد تا با نصب العین قراردادن دیدگاهها و سیره عملی آنان، هم راه صحیح بندگی و سعادت را بیاماید و هم در این وادی سریعتر گام نهد و سریعتر به مقصد نایل آید، از این رو معصومین علیهم السلام - که از گوهر عصمت و مصونیت از خطا و اشتباه برخوردارند - بهترین و مطمئن ترین الگوهای تربیتی بوده و ارائه دیدگاهها و کشف و عرضه سیره تربیتی آنان یک ضرورت انکارناپذیر برای پویندگان عرصه تعلیم و تربیت اسلامی است و در این میان، ارائه دیدگاه ها و سیره تربیتی امام علی علیه السلام - که خود آب الائمه و سرسلسله جانشینان به حق نبوی و سرآغاز تجلیگاه امامت معصومین علیهم السلام و نخستین تشکیل دهنده حکومت اسلامی علوی است - بر ضرورت این کار می افزاید.

تربیت از حیاتی ترین ابعاد زندگی انسان است و در پرتو آن، انسان به سعادت مطلوب نائل می آید. بزرگ مربی اسلام، علی علیه السلام در سخنان دربار خود بارها و بارها از این امر مهم پرده برداشته و آثار و نتایج مثبت تربیت فرزند و پیامدهای منفی بی توجهی به آن را بیان داشته اند. اما پیش از بیان دیدگاههای حضرت در این زمینه، مناسب است نوع نگرش و برداشت آن حضرت را از فرزند ارائه نمائیم. بر خلاف برداشت و نگرش برخی افراد که از فرزند بیشتر به عنوان ابزاری برای پاسخگویی به نیاز عاطفی والدین و نیز عضوی برای تأمین و خدمت به خانواده و مایه فخر و مباهات والدین نگریده می شود، امام علی علیه السلام به فرزند بسی فراتر از این نگریده و آن را عطیه ای الهی بر شمرده اند که در پرتو توجه و تربیت والدین به رشد کافی رسیده و در پی نیکوکاری و احسان به والدین بر می آید. در نهج البلاغه آمده است که: در حضور امام علی علیه السلام مردی به دیگری تولد پسرش را این چنین تبریک گفت: گوارایت باد رزمجویی سوارکار! آن حضرت از نوع تبریک

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر با محوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

گفتن او نهی نمود و تبریک گفتنی این چنین رابه او توصیه نمود: امید که بخشنده اش را سپاسگزار باشی و این عطیه الهی مبارکت باد، او به رشد دلپذیر برسد و تونیز از نیکی و خیرش بهره مند شوی پس از آن که از نگرش علی علیه السلام نسبت به فرزند آگاه شدیم، اینک به آثار و نتایج تربیت فرزند از دیدگاه آن حضرت اشاره می کنیم؛ آن حضرت درسختی کوتاه و در عین حال عمیق و ظریف، تربیت و ادب آموزی را میراثی بی مانند تلقی نموده اند. معمولاً با در گذشت انسان، نگهبان میزان و مقدار میراث به ارث گذاشته او معطوف است و چنانچه فردی متمول و ثروتمند باشد، اقلامی از میراث همانند زمین، خانه و ماشین در نظر کوتاه نظران، بزرگ و مهم جلوه می نماید اما از دیدگاه امام مریبان، علی علیه السلام، میراثی به مانند ادب و تربیت وجود ندارد لامیراث کالادب و هرگز املاک و دارایی های باقیمانده مادی، قابل مقایسه با میراث گرانبهای ادب و تربیت صحیح برای فرزندان نیست. و از این روست که در سخنی دیگر، آنحضرت فرمود: گرانبهاترین چیزی که پدران برای فرزندان شان به ارث می گذارند، ادب است.

علی رغم عدم ارتباط مستقیم دستگاه عصبی جنین با مادر، حالت های هیجانی مادر از قبیل خشم، ترس و اضطراب می تواند در عکس العمل ها و رشد جنین تأثیر بگذارد؛ زیرا این حالت های هیجانی، بعضی مواد شیمیایی ایجاد می کند که می تواند از طریق جفت وارد بدن جنین گردد. علاوه براین در این شرایط، غدد داخلی بدن هورمون هایی ترشح می کند که در نتیجه آنها سوخت و ساز بدن و همچنین ترکیبات خون تغییر می یابد. بعضی از این مواد شیمیایی که بر اثر تحریکات عصبی به وجود می آید عبارتند از: استیل کولین واپی نفرین. در این شرایط غدد اندوکراین (درون ریز) مخصوصاً غدد آدرنال (فوق کلیوی) مقدار زیادی هورمون های مختلف از خود ترشح می کند. همان گونه که اشاره شد، ترشح این هورمون ها از طریق جفت در جنین اثر می گذارد و حرکات بدنی جنین را افزایش می دهد که نتایج بدی روی نوزاد خواهد داشت

غالباً حالات روانی مادر هنگام آبستنی در جنین تأثیر می کند، زیرا در حالات ترشحات غدد داخلی (هورمون ها) اختلال پیدا می کنند و این نیز چنانکه گفته شد در رشد جنین مؤثر است و انطباق با محیط خارج را برای نوزاد مشکل می سازد. از این رو باید جامعه به مادر آبستن بیشتر توجه کند و او را مستقیماً زیر مراقبت طبی، روانی و اجتماعی قرار دهد تا جنین در محیط کاملاً سالم و واجد شرایط لازم رشد کند

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

منابع:

- ابن منظور، محمدبن مکرم (۶۳۰ - ۷۱۱ ق)، لسان العرب، بیروت
- انصاری، مرتضی. (۱۴۱۵ ق). النکاح، قم: کنگره بزرگداشت شیخ انصاری
- اصفهانى، محمدتقى. (۱۴۲۷ ق). تبصره الفقهاء قم: مجمع الذخائر الاسلاميه
- بهشتی، احمد. (۱۳۹۲ ش). اسلام و تربیت کودکان، تهران، امیرکبیر
- ثابت حافظ. (۱۳۸۵ ش). تربیت جنسی در اسلام، قم: مؤسسه آموزش و پژوهشی امام خمینی
- حراغاملی، محمدبن حسن. (۱۴۰۹ ق). وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل الیت
- حلی، احمدبن محمد اسدی جمال الدین. (۱۴۰۷). المذهب البارع فی شرح المختصر النافع، قم: دفتر انتشارات اسلامی
- حکیم، محسن. (۱۳۱۶ ق). مستمسک العروه الوثقی، قم: مؤسسه دارالتفسیر
- راوندی، سعیدبن هبه الله قطب الدین. (۱۴۰۵ ق). فقه القرآن، قم، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی
- راجردی، وایمرو دومینیک، جوزف آر (۱۳۹۲). تحقیق در رسانه های جمعی، ترجمه کاووس سیدامامی، تهران: سروش.
- سبزواری، سید عبدالاعلی. (۱۴۱۳ ق). مذهب الاحکام فی بیان الحلال و الحرام، قم: مؤسسه المنار
- سید ابوالقاسم موسوی خویی، (۱۴۱۹ ق) مبانی العروده الوثقی، کتاب النکاح، ج ۱، قم، دارالعلم
- شیرازی زنجانی، سید موسی. (۱۴۱۹ ق). کتاب نکاح، قم: رای پرداز
- شمیسا، سیروس. (۱۳۸۹). معانی، چاپ دوم، تهران: نشر میترا
- صدوق قمی، محمدبن علی (شیخ صدوق). (۱۴۰۳ ق). معانی الاخبار، قم: دفتر انتشارات اسلامی
- صدوق قمی، محمدبن علی (شیخ صدوق)، (۱۴۱۳ ق). من لایحفره الفقیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی
- طرابلسی، قاضی عبدالعزیز، ابن برآج. (۱۴۳۰ ق). المذهب، قم: دفتر انتشارات اسلامی
- طوسی (شیخ طوسی) محمدبن حسن، البتیان فی تفسیر القرآن، بیروت: دارالحیاء التراث العربی [بی تا]
- طباطبایی، سیدمحمدحسین، (۱۳۶۷) مترجم: ناصر مکارم شیرازی و دیگران قم، بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبایی
- طباطبائی کربلایی، علی بن محمد (بی تا)، ریاض المسائل، قم: مؤسسه آل الیت
- عواملی کرکی (محقق ثانی) علی بن حسین. (۱۴۱۴ ق). جامع المقاصد فی شرح القواعد، ج ۱۲، قم: مؤسسه آل الیت

اولین همایش ملی علوم انسانی در حکمت معاصر بامحوریت علامه طباطبایی

hcwconf.ir

فاضل لنکرانی، محمد. (۱۴۲۸ ق). تفصیل الشریعه فی شرح تحریر الوسیله (النکاح) قم: مرکز فقهی ائمه اطهار (ع)

فقیهی، علی نقی. (۱۳۸۷). تربیت جنسی، مبانی اصول و روش های از منظر قرآن و حدیث، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، دوم

قرآن، ترجمه الهی قمشه ای. (۱۳۶۷). تهران: بنیاد نشر قرآن

قدرت الله انصاری، شیرازی و همکاران موسوعه احکام الاطفال و ادلتها (۱۴۲۹)، مرکز فقهی ائمه اطهار (ع)، قم کلینی، محمد بن یعقوب الکافی. (۱۴۲۹ ق). تهران: دارالکتب الاسلامیه

موسوی خمینی (امام خمینی) سید روح الله. (۱۴۱۸ ق). موسوعه الام خوئی، قم: مؤسسه احیاء آثار الامام الخوئی مجلسی، محمد باقر (مجلسی دوم). (۱۴۰۴ ق). مرآه العقول فی شرح اخبار آل الرسول (ص)، تهران: دارالکتب الاسلامیه

موسوی خوئی، سید ابوالقاسم، موسوعه الامام الخوئی، قم، مؤسسه احیاء آثار الامام الخوئی، ۱۴۱۸ ق. ج ۳۲

موحدی لنکرانی، محمد فاضل، تفصیل الشریعه فی شرح تحریر الوسیله

نجفی، محمد حسن. (۱۴۰۴ ق). جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، بیروت: دار احیاء التراث العرب.